MASTER
NEGATIVE
NO. 93-81278-6

MICROFILMED 1993

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States - Title 17, United States Code - concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material.

Under certain conditions specified in the law, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that the photocopy or other reproduction is not to be "used for any purpose other than private study, scholarship, or research." If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

This institution reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

NOVOTNY, VACLAV

TITLE:

M. JAN HUS

PLACE:

V PRAZE

DATE:

[1903]

Master Negative #

93-81278-6

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

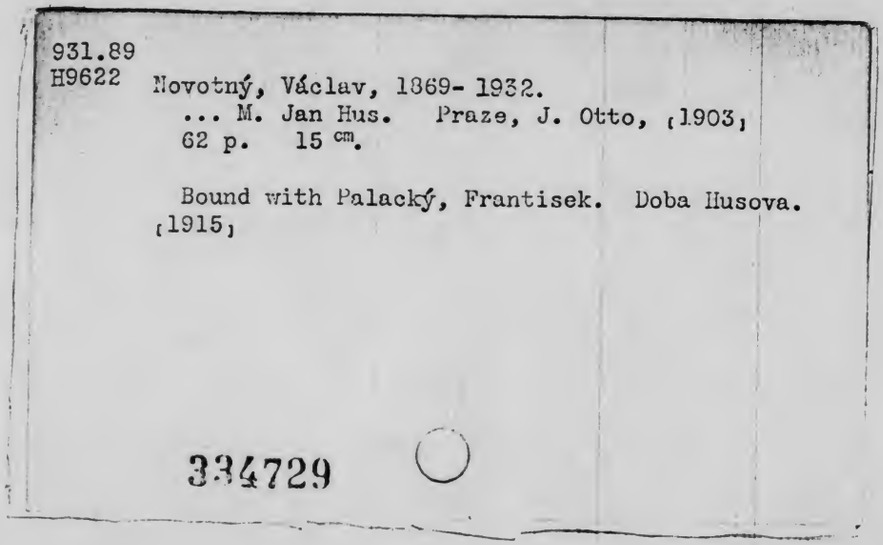

931.89
H9622 Novotný, Václav, 1869- 1932.
... M. Jan Hus. Praze, J. Otto, [1903]
62 p. 15 cm.

Bound with Palacký, Frantisek. Doba Husova.
[1915]

334729

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 11X
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 4/12/93 INITIALS BE
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

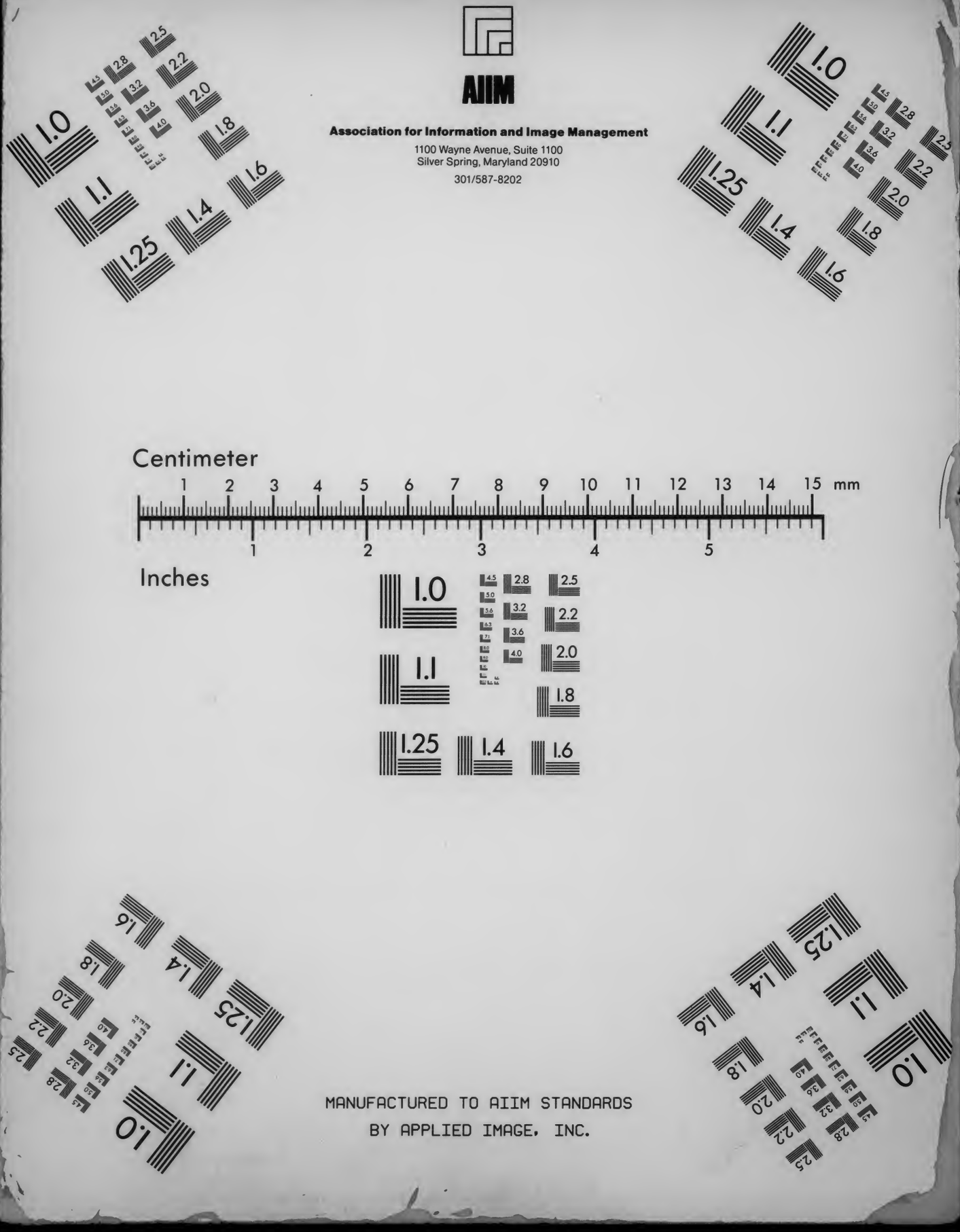
AIIM
Association for Information and Image Management
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202
Centimeter
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 mm
Inches
1 2 3 4 5
MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

VÁCLAV NOVOTNÝ:

M. JAN HUS.

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO, SPOL. S R. O. V PRAZE.

TŘETÍ, POOPRAVENÝ OTISK
ZE SLAVNOSTNÍHO ČÍSLA „ZLATÉ PRAHY“ 1903.

VEŠKERA PRÁVA VYHRAZENA.

KNIHTISKÁRNA „VELESLAVÍN“, PRAHA-V.-24.

V dějinách církve středověké jedno z nejdůležitějších míst náleží době pobytu kurie papežské v Avignoně. V tom mínění všech se srovnávají, ale při posuzování významu této doby úsudky rozcházejí se již ode dávna, a nebývá vždy význam její posuzován správně. Nemusí jedinou příčinou toho býti protichůdná tendenčnost jednotlivých spisovatelů, také z jiných důvodů mohou se úsudky rozcházeti. Jinak bude zníti úsudek se stanoviska dějin umění, jinak se stanoviska dějin politických, jinak se stanoviska dějin náboženských.

Láska papežů a vynikajících duchovních hodnostářů ke kráse, přepychu a pohodlí učinila dvůr papežský v Avignoně tepnou uměleckého života světového, do tohoto centra sbíhaly se cesty celého světa, po nichž zase moderní myšlénky umělecké pronikaly dále. Církev byla po celý téměř středověk přední nositelkou vzdělanosti, nyní stala se jí zejména pro umění. A také ona někdy stkvělá, tou dobou již z rozličných příčin blednou-

cí pověst o osvětném poslání církve měla se znovu osvědčiti aspoň tou okolností, že právě na dvoře papežů avignonských nutno hledati kolébku aspoň některých z těch moderních myšlének, jimiž středověký názor světový byl povalen, a na jeho místě vybudován věk nový, jako zase, jak ještě bude vyloženo, negativními vlivy vzrůst těchto myšlének také jinak nepřímým působením kurie byl podporován.

Uměleckým svým významem doba papežů avignonských jest z nejstkvělejších dob v dějinách papežství, její lesk září dosud, a činí pochopitelným, že musil lákati pozornost a obdiv celého současného světa. A přece také již z úst současníků ozvalo se pro dobu Avignonského pobytu kurie pojmenování tak příznačné — doba babylonského zajetí...

Velmi často se tvrdí, že doba avignonských papežů jest dobou největší nesamostatnosti, největší závislosti politiky papežské na politice dvoru francouzského. Nelze zapírati, že dvůr francouzský velmi často uplatnil své, ne vždy příznivé vlivy na politiku papežskou, ale přece zase není dovoleno těchto vlivů přeceňovati. Při vší, tu větší, tu menší závislosti na dvoru francouzském politika kurie v Avignoně nebyla tak nesamostatná, ano právě naopak, hledíme-li jen k politickým cílům papežství, doba papežů avignonských jest dobou, kdy papežství dosáhlo jejich vrcholu.

V této době skončen vítězně pro kurii poslední středověký veliký boj mezi církví a státem — zápas kurie s císařem Ludvíkem Bavorem. A volba Karla IV. za krále římského (1346), jíž vítězství to dovršeno, jest největším úspěchem, kterého kdy kurie ve svých politických bojích dosáhla. Nikdy před tím nebylo kurii přiznáno tolik, a i když obdivovati musíme zvláštní obratnost diplomatickou, s jakou Karel dovedl, přiznávaje, také koncesse omezovati — je vždy zajímavé a pro Karla příznivé seznati důvody, proč je činiti musil, — přece volební kapitulace Karlova jest vrchol koncessí kurii učiněných. Světovládné nároky kurie došly zde nejsilnějšího výrazu.

Přičteme-li k tomu výbornou organisaci finanční a hospodářskou, která internacionálního postavení kurie dovedla obratně užiti za zdroj příjmů z celého světa, zjednávajíc tím kurii materiální podklad theoretických jejích nároků světovládných, vidíme, jak papežství v tu chvíli bylo silným, jednotným, dobře organisovaným státem, který právě i svou koncentrovanou a ucelenou správou tak prospěšně vynikal nad svatou Římskou říší, rozervanou, nejednotnou, nesvládnou. Po stránce politické doba avignonská není úpadkem nýbrž vrcholem, církev stala se sku-

tečně nejmocnější vládkyní světa. Než přes to či právě proto označení této doby za babylonské zajetí jest plně oprávněno s hlediska náboženského.

Jednostranné upětí pozornosti k světským, politickým cílům nutně musilo způsobiti zapomínání vlastního duchovního poslání církve. Politický zájem nutil často obsazovati vynikající hodnosti duchovní lidmi, jichž ne tak jejich způsobilost duchovní jako jejich obratnost diplomatická nebo válečnická či jiné vlastnosti toho druhu doporučovaly. Nebezpečí odtud plynoucí zvyšováno tím, že zadávání církevních úřadů pokládáno za vydatný zdroj příjmů. Rozmařilý a v přepychu si libující dvůr papežský mnoho pohltil, a proto k zvýšení důchodů neštítili se finančníci kurie ani prostředků — jak i katoličtí spisovatelé přiznávají — velmi povážlivých. Vyvinulo se pod jmény provisí a reservací atd. téměř obchodní provozování těžkého hříchu simonie.

Než lidé z podobných ohledů, nebo těmito prostředky dosáhnuvší úřadů duchovních přirozeně nemohli se věnovati povinnostem svým řádně, přispívali k stupňování mravního úpadku. K plnění svého pastýřského úřadu neměli mnohdy téměř času, zvláště když také velmi se rozšířilo hromadění několika beneficií v jedněch rukách, ale neměli začasté ani schopností. Následek toho nemohl

býti jiný, než že církev začínala ztráceti své duchovní vůdcovství. Již v době velikého boje s Ludvíkem Bavorem, třeba hmotné vítězství získala církev, převaha zbraní ducha byla na straně protivníkově. Na dvoře Ludvíka Bavora z úst theoretických revolucionářů, jakými byli Marsiglio z Padovy, Vilém Occam a jiní, ozvaly se smělé myšlénky ohrožující dotavadní organisaci církve, popírající božský původ papežství, otřásající celým základem, na němž převaha moci duchovní byla vybudována. A myšlénky tyto, třeba v tu chvíli příliš nové, aby rázem mohly proraziti, přece již neumlkaly. Žily dále, k čemu právě celý stav tehdejší církve přispíval.

Ztrácejíc schopnost plniti své duchovní poslání, duchovní moc ze značné části ztrácela také schopnost duchovním potřebám doby správně rozuměti, a upoutána jinými zájmy, v plnění vlastních povinností musila utkvěti na povrchu. V církvi budí se úzkostlivá obava před kacířstvím, již celkový stav církve svádí na scestí. Podezření budí již vše to, co vybočuje z ujetých kolejí. Mnohdy se zdá, jako by neběželo téměř o zachování víry, nýbrž o zachránění formální jednotnosti, snaha zabrániti kacířství zvrhá se téměř na pokus uniformovati lidské přesvědčení. Nedostatek opravdového úsilí náboženského v duchovenstvu nahrazuje se zevnější oká-

zalostí obřadů, které, stavše se téměř samy sobě účelem, uchvacují oko, ale neuspokojují srdce, bezprostřední úcta k Bohu skrývá se za formální ceremoniálnost, za uctívání ostatků, jichž k pověře a vykořisťování snadno mohla zneužiti zištnost. Náboženská hloubka nahrazuje se zevnějškovým formalismem, z dosavadní šetrné duševní převahy stává se tíživý tlak autority, dosavadní duševní vůdcovství církve mění se v krutovládu nad dušemi.

A vespolný styk těchto všech historických faktorů působí také jinak, ještě zhoubněji. Vysoký stupeň politické moci stupňoval požadavky církve o zachování výsad duchovního stavu, o jaké církev vždy stála, ale stupňoval také sebevědomí kléru. Často se zdá, jako by četné ty hříchy doby byly páchány arogantním přesvědčením, že knězi je všecko dovoleno. A skoro se tomu nelze diviti, když kurie papežská sama četnými těmi hříchy hřešila, jež v theorii stále zakazovala. Obava, aby církev neutrpěla na své moci, nutila často moc duchovní ujímati se proti přechvatům moci světské i lidí, kteří toho nezasloužili, na druhé straně však přiměla ji ke shovívavosti, k přehlížení mnohých poklesků kněžských. Bylo by nespravedlivé tvrditi, že církev zcela nečinně hleděla na provinění jednotlivců. Ale to právě je karakteristické, že to byli jen jednotlivci, že

se zakročení neobracelo proti základu, nýbrž dostavovalo teprve, když věc stávala se pohoršlivou, a ani tu ne vždy.

Při tom však úzkostlivá obava před kacířstvím dohánělа úřady církevní k zakročování mnohdy tam, kde to působilo zlým dojmem. V této době nebylo ovšem nesnadno státi se kacířem, ale ona obava podezírala často i opravdové nadšení horlivců, hledající toliko nové cesty, neopouštějící však půdy církevní. Lid obecný ovšem nedovedl postříci jemných rozdílů mezi horlivostí a uchýlením od víry. Pravidelně i tam, kde běželo o skutečné kacířství, pozoroval jenom zjev, jehož nedovedl chápati, že horliví ctnostného života kazatelé, kteří s plnou opravdovostí věnují se svému povolání, jsou pronásledováni, kdežto kněží rozmařilí, života pohoršlivého, zůstávají v klidu a pokoji. Mezi lidem obecným a duchovenstvem začala se tvořiti propast, která je od sebe oddělovala, a která rostoucím v daných okolnostech počtem kleru pohoršlivého stále více se prohlubovala.

Lesk kurie papežské lákal k sobě oči celého světa, a právě tato všeobecná pozornost činila vlastní pramen zla nápadným.

V letech 1324—28 italský augustinian Augustinus Triumphus psal svůj spis „O moci církve“ (De potestate ecclesiae), v němž světovládné theorie papežství došly nejbez-

ohlednějšího vyjádření. Až zaráží ona urážlivá nepokrytost, s jakou se tu téměř za samozřejmé vykládají. Ale již to, že bylo třeba theoreticky je odůvodňovati, ukazuje, že nebyly tak samozřejmé, že ozval se odpor proti nim, čerpající posilu z mravního úpadku kleru.

Ne nadarmo Alvaro Pelayo († 1352) dal svému spisu, stojícímu jinak na témže arogantním stanovisku jako Augustinus Triumphus, jméno „O pláči církve" (De planctu ecclesiae). Svrchovanost moci duchovní zde sice podobnými důvody se hájí, ale nad klesloství mravní vyslovuje se hluboký žal, který se začal ozývati po celém světě, a vývoj událostí sám přispěl k tomu, aby se stal povážlivějším.

Přednosti nynějšího sídla kurie s přepychem uměleckého vkusu a labužnického pohodlí zařízeného zatlačovaly do pozadí i význam věčného města, k němuž tolik posvátných tradic celého křesťanství se pojilo. Síla jejich nedovedla zapuditi nepříznivého dojmu, jímž proti lesku nádherného Avignona působiti musil Řím se svými zříceninami staré slávy, zanedbaný, boji domácích stran rozervaný, téměř barbarské město u srovnání s Avignonem. Ani takový papež, jako Urban V., který potom zemřel v pověsti svatosti, když ku přání Karla IV. vrátil se do Říma (1367), nedovedl odolati touze po útulné nádheře Avignona a k zármutku celého křesťanstva vrátil se tam. A když jeho nástupce Řehoř XI. přeložil do Říma své sídlo trvale, hned příští volba vedla k rozdvojení západní církve, k velikému schismatu (r. 1378).

Tato událost epochálního významu otřásla základem, na němž středověký názor světový byl vybudován. Ona neustále hlásaná a nedávno opravdu provedená theorie o svrchovanosti papežské jako by měla býti usvědčena z nesprávnosti. Myšlénky nedávno za sporu Ludvíka Bavora pronášené, že jednoho papeže není třeba k zachování církve, docházely stkvělého potvrzení. Všecky opory a svory budovy středověku povolovaly a praskaly. Jestliže již dříve tlak uniformující autority budil odpor, který, podporován jinými okolnostmi, jevil se také odporem proti jednomu z prostředků k zachování universální jednoty užívaných — proti universálnímu jazyku latinskému, jestliže již dříve z těchto příčin začaly vznikati národní literatury poučné, nynější rozbití dosavadní jednoty schismatem podporovalo toto hnutí ještě více, prohlubovalo je, činilo tím nebezpečnějším. A nebyl to ovšem jediný způsob, jímž odpor docházel výrazu. Co již dříve bylo patrno, že totiž u kurie je pramen zla, schismatem objevilo se ještě patrněji. A jestliže dříve strach před mocnou autoritou jednotné kurie vázal jazyky, rozdvojení církve dodávalo smě-

losti a neohroženosti těm, kdo vytýkali. Pláč nad úpadkem mění se v bouřlivé volání po opravě. Nové myšlénky vystupují směleji a plněji, nový věk začíná tlouci na brány středověku, ohlašuje, že chce vstoupiti na jeho místo.

II.

Trojí proud zejména to byl, jímž razily si cestu nové myšlenky, které tuto změnu měly provésti: učená opposice universitní, lidové sektářství a hnutí humanistické. Jest zajímavo pozorovati, jak tyto tři proudy, sobě ve mnohém nepodobné, z příčin jenom z části stejných vznikající, i také svými konsekvencemi v detailech leckdy se rozcházející, přece — třeba mimoděk a více instinktivně, — směřují k jednomu cíli, jímž jest uplatnění individua. Cíl tento leží ovšem v daleké budoucnosti, a o žádném z těchto tří proudů, které často se sblíživše, hned zase tím více se rozešly, nelze říci, že by od počátku vědomě za tímto cílem se byl bral. Všecky zůstávají, zvláště v této době ještě, středověkými, a provésti to bylo úkolem věku nového — ostatně ani ten neprovedl svého úkolu hned, ani úplně. Nicméně každé sblížení těchto proudů značí také krok na této dráze k cílům daleké budoucnosti. Náboženské hnutí české znamená

první takové sblížení těchto tří proudů, ač ne všech rovnou měrou.

Snad by slova „osamostatnění individua“ lépe se hodila, nicméně také svrchu udané označení jest správné, posuzujeme-li vše, jak jest nezbytno, se stanoviska středověkého. První popud ke sblížení těchto tří proudů jest rázu negativního. Sblížilo je to, co je vlastně povolalo v život, odpor proti danému stavu církve. Formalismus a zevnějškovost církve neuspokojovala lidí opravdových, nutila hledati nové cesty. To jest onen zjev, jímž husitství, a tedy i vlastní činnost Husova, zůstávajíce vždy středověkými, vstupují na onu dráhu, jež prolamuje si cestu hradbami středověku, a jejíž cíl leží v daleké budoucnosti věku nového. Prohloubiti, povznésti a mravně obroditi život křesťana a tedy (dle středověkého pojmu) vůbec člověka, nahraditi prázdné formy ušlechtilým obsahem, dáti životu lidskému nový, opravdový účel, odpovídající jeho důstojnosti — to jsou ony vůdčí idee, jimiž v husitství určitě se vyjadřuje třeba nevyslovená snaha po emancipaci individua. Toto opravdové mravní úsilí zůstává pružinou celého hnutí, z něho lze pochopiti a vysvětliti veškerou činnost Husovu i vývoj celého husitství.

Náboženské hnutí české jest součástkou celého širokého myšlénkového hnutí světového, a jen tak musí býti posuzováno, má-li se

mu dobře rozuměti. Nechci tím ovšem říci, že by k nám bylo uměle vneseno, že nevyplynulo z celé podstaty tehdejšího života našeho. Jestliže se Čechy musily octnouti úplně ve sféře duchovních zájmů západoevropských, aby to, co jinde působilo tíživě, stalo se nesnesitelným také u nás, musily přece přistoupiti také podmínky domácí, aby daly celému hnutí určitý směr, jakého vývoj jinde nedosáhl. V tom pronikání živlů světových podmínkami domácími založen jest národní i světový význam vystoupení Husova i celého hnutí husitského. A v tom smyslu lze také mluviti o splývání onoho trojího proudu.

Dějiny české nevyvíjely se nikdy neodvisle od svého okolí, a třeba na př. v organisaci církevní vývoj bral se volněji a snad i poněkud jinou cestou, přece nevyvíjely se neodvisle od Římské církve a od Římské říše, jejímž předním členem království České bylo. Styky dostavily se přirozeně, jaksi samy sebou, nevolány, nehledány. Širšími, uvědomělejšími staly se za Karla IV. Karel to byl, který nás sblížil s celým světem západním. A již jen za to zasloužil by si názvu otce vlasti. Čechy dostaly se tím do kruhu myšlénkového proudění západního, novým proudům otevřeny brány dokořán. Na dvoře Karlově vstoupilo na českou půdu také po prvé hnutí humanistické. Přední

rádcové Karla IV., Jan ze Středy, Jan Očko, později Jan z Jenštejna, markrabí Jošt a j. byli jeho nadšenými přívrženci, a jest jistě více než zajímavé, že přítel Husův M. Jan Kardinál z Rejnštejna objevuje se nám, ne-li přímo jako přívrženec humanismu, tedy aspoň jako ctitel Petrarcův. Ovšem byl humanismus tehdejší toliko dítě, které, jak pěkně bylo řečeno, „ústy Petrarcovými teprve žvatlalo". Nebyl si dosud vědom svých konečných cílů, nicméně přinášel do Čech kus myšlénkového cítění moderního, obrodil literární vkus, přispíval k změně duchovního ovzduší, jíž mimovolně podléhali lidé, přesvědčení jinak naprosto různého. Přinášel nový druh zbožnosti, vnitřnější, třeba dosud ne hluboko pod povrch vnikající. V první řadě stojí tu pozornost, již obrátil k sv. Augustinovi a spisovatelům jeho okolí. Není radno význam tohoto obnoveného augustinianismu pro nás přeceňovati. Zůstával u nás jen na povrchu, vábilo více jméno než věc, co se vydávalo za dílo Augustinovo, bylo přijímáno, aniž kdo dbal, zda je to tím, zač se vydává. Ale že způsobil u nás přece jistou zálibu v Augustinovi, lze říci jistou náladu augustinskou, jest jeho zásluha, neboť ta působila dále, a zde prvky humanistické setkaly se s vlivy universitními. Nálada augustinská, třeba nekritická, připravuje budoucí změnu, připravuje návrat přes Augustina k Platonovi, ob-

rození filosofického realismu, jemuž v budoucnosti při užším sblížení university s lidem náleží tak důležité místo.

Již samo založení university bylo činem dalekosáhlého významu. Vliv středověké učenosti, třeba někdy zkostnatělé a malicherné, nesmí býti podceňován, tím méně, že na universitě Pražské od počátku vládne duch moderní. V tu chvíli učenému světu udávala tón universita Pařížská, stojící ve znamení filosofického nominalismu. Nás dnes rozdíly těchto dvou směrů zůstavují chladnými, nedovedeme téměř chápati, proč tak příkře rozdvojovaly tehdejší učený svět. Ale třeba snad malicherné, ve vývoji myšlénkovém zaujímají oba směry důležité místo. Obnovitelem nominalismu byl známý nám Vilém Occam, a třeba jeho církevně politických názorů nebylo lze stotožňovati s jeho filosofickým přesvědčením, nelze také obojího oddělovati; učená opposice universitní, která se potom ozývá, stojí v jeho znamení. Z Paříže moderní nominalismus přišel do Prahy, a s ním také zárodky učené opposice universitní.

Třetí z oněch proudů je lidové sektářství. Sotva lze pochybovati, že také tento živel na vývoj náboženského hnutí českého spolupůsobil, zejména Valdenství, které již dlouho před tím vstoupilo na českou půdu. Ale právě jeho vlivy, jež bývají tak přeceňovány, nebyly tak veliké a dostavily se mnohem později. Smíme-li přece tomuto třetímu proudu přičítati značnou důležitost, jest to proto, že tímto jménem kryje se pojem širší, náboženské cítění lidové, jemuž právě užším splynutím se západem dostalo se mocnějších negativních podnětů.

Církevní vývoj český do té chvíle byl, jak zmíněno, poněkud opožděn, úplné přimknutí k organisaci západní nebylo v detailech dosud zcela provedeno z příčin, o nichž zde nelze se šířiti. Úplné jeho provedení přináší činnost prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic, jednoho z nejctihodnějších rádců Karlových, jehož význam není, bohužel, dosud náležitě oceněn. Není pochybnosti, že mnoho z toho, co Arnošt provedl, bylo dobré a nezbytné, že přispělo k utužení náboženského života v Čechách; ale v tehdejším ovzduší mnohé instituce samy sebou dobré musily se státi jen nástroji tlaku církevnického ducha. Svéprávnost a tedy vlastně nadpráví duchovenstva teprve za Arnošta dosažena v plném rozsahu, a třeba Arnošt přísně hleděl zameziti její zneužívání, její provedení samo znamenalo zárodky nebezpečí v budoucnosti.

Opravdová zbožnost Karlova i jeho snaha povznésti Prahu tu spolupůsobily. Karel snesl do Prahy hojnost drahých a vzácných relikvií z celého světa, rozmnožil, aby služba boží neustávala, neobyčejným způsobem po-

čet kněžstva, opatřil je znamenitými důchody, a tím mimovolně posiloval zdroje jeho úpadku. Jest jistě karakteristické, že Karel, sám tak štědrý podporovatel duchovenstva, musil později vydati rozkaz, aby každé darování nějakého statku nějakému ústavu duchovnímu musilo míti schválení královské, bez něhož statek měl spadnouti na komoru. Již to jest reakcí, kterou další vývoj nezbytně stupňovati musil.

Ale, co nejhoršího, tím vším posílen zevnějškový formalismus, prázdná ceremoniálnost, jež v lidu samém musila reakci buditi. Arcibiskup Arnošt dobře to poznával a hleděl pomoci. Cítil, že stav církve neuspokojuje, že forma nemůže nahraditi lidu, po čem touží, věděl také, že horlivost upokojiti touhu lidu, třeba se mohla zdáti někomu podezřelou, není ještě kacířskou a může působiti blahodárně. I zde Karel IV. s porozuměním podporoval jeho snahy. Praze i celým Čechám nastává doba slavných kazatelů, jejichž činnost, z uvedených důvodů hledajíc novou, vnitřní zbožnost, působila hlouběji, než povrchní a často na zisk vypočítaná činnost kazatelů dosavadních, zvláště mnichů.

Známa jsou jména Waldhauser, Milíč, bych jen nejzvučnějších se dotkl. Oni činnost tuto zahajují, ale jimi nepřestává. Ve znamení této nálady stojí veškerá vzdělavatelská činnost Tomáše ze Štítného, nálada tato udržuje

se až do Husa a přes Husa dále. Činnost Husova s činností těchto mužů jest nerozlučně organicky spojena, jest, jak ještě uvidíme, jejím bezprostředním a nutným pokračováním, kdyby ani jinak nebyla jim příbuzna, a třeba Hus přirozeným vývojem pokročil dále.

Bylo by lze uvésti dlouhou řadu jmen znamenitých kazatelů, jimiž se tato souvislost prozrazuje. Již nyní připravuje se sblížení hnutí universitního s náboženským cítěním lidovým, jež za Husa mění se v úplné splynutí. Z oné řady znamenitých kazatelů veliká většina jsou mistři a professoři učení Pražského, nejen původu českého, nýbrž — a na začátku převahou — také původu cizího jmen nejzvučnějších (Matouš z Krakova, Mikuláš Magni z Javora, Engelšalk, Isnerův a četní jiní). Činnosti jejich v dějinách náboženského hnutí českého připadá důležité místo — rozdíly národní v době jejich pobytu v Praze nebyly se ještě plně dostavily, — a stopy jejich vlivu ukazují také zřetelně, že hnutí náboženské jimi pokročilo již dále.

V této době mysli všech zbožných lidí v Praze zaměstnávala otázka, je-li laikovi dovoleno a prospěšno přijímati často svátost oltářní, otázka svrchované důležitosti v celém vývoji, neboť od ní přímá cesta dalšího vývoje vede k otázce přijímání kalicha, což také na příčinách, jimiž vzbuzena, lze pozoro-

vati. Mezi nimi důležité místo zaujímá vřelá úcta a neomezená vážnost k svátosti samé, touha po přijímání těla Páně. Než přece také hlásí se příčina jiná, ta, že zdůrazňování řádného života jednotlivcova vzbuzovalo již kritiku, z níž vyrůstá požadavek subjektivní kvalifikace, osobní způsobilosti k nějakému úřadu, a v jejímž světle tím ostřeji vystupovala neshoda života většiny kněží s předpisy božími. Odtud přirozeně vyvíjí se touha zjednati zbožným laikům část těch duchovních výhod, jimž těšili se nehodní kněží. A podobně také na jiných místech lze pozorovati vývoj z praktického úsilí po nové zbožnosti k otázkám zásadním, jak to vše před Husem nejlépe a nejvýznačněji repraesentuje slavný spisovatel a kazatel Matěj z Janova, Pařížský mistr, nejslavnější z předchůdců Husových.

Rozvoj tento není ovšem nepřirozený, neboť všeobecné příčiny, jako formalism, znemravnělost, podezřívání z kacířství, pociťovaly se u nás stále více, zvláště od té doby, co od arcibiskupského dvora vymizel duch Arnoštův, a co schisma stupňovalo sebevědomí moci světské a uvolnilo kritiku. Tísnivý tlak stával se stále dusnějším, celé ovzduší věštilo nutnou bouři, doba tato musila svého Husa dostati. Není v tomto pokusu o vysvětlení historických podmínek vývojových podceňování významu Husova. Jeho význam tkví

v tom, že právě on to byl, kdo se stal mluvčím doby.

III.

Nevíme bezpečně, kdy se Jan Hus narodil; od něho samého dovídáme se toliko, že r. 1414 nebylo mu ještě 50 let. Novější pokusy určiti blíže rok jeho narození nemají ceny. Tradice, která udává r. 1369, ač pozdní, není přece asi bezpodstatná. Vždy ještě lze opakovati: dosti obecně přijímá se za rok narození 1369, ač nelze pro tento rok silnějšího důvodu uvésti nežli ten, že není vážného důvodu proti němu. Mínění, že otec jeho slul Michael, není správné; jistě nebyl Jan jediným dítkem svých rodičů nepříliš zámožných. Nepatrná jihočeská osada, která mu byla kolébkou, dala mu také (po tehdejším zvyku) jméno Jana z Husince. Později zobecnělo jméno Hus, snad z přezdívky vzniklé, jehož také on sám užíval.

Záhy asi odebral se na studie do Prahy, která se mu stala druhým domovem — nelze dosud bezpečně dokázati, že by kdy (před vyhnanstvím) Prahu na delší dobu byl opustil. Nadbytek nebyl jeho průvodcem, pomáhal si kostelními službami jako jiní spolužáci, a s nimi účastníval se také všelikého, někdy rozpustilého veselí při kostelních hrách. Sám se o tom později zmiňuje trpkými slovy, ale to již bylo v době, kdy s plnou

opravdovostí přilnul k svému mravně reformnímu úsilí, a kdy podobné kousky naplňovaly ho odporem. Jistě, provozuje to, co dělali jiní, nebyl horší než oni. Aspoň o zbožné mysli — třeba to byla dotud zbožnost plynoucí obecným povrchním proudem — svědčí episoda z jeho studií z r. 1393, kdy v čas milostivého léta, povzbuzen byv kázáním, poslední tři groše obětoval, aby došel odpustků. Již v mládí pojal úmysl státi se knězem, veden ovšem především touhou dojíti dobrého bydla. Ale již v době studií začal se dostavovati obrat.

Ovzduší celé doby k tomu spolupůsobilo. V roce, kdy Hus došel první akademické hodnosti, vyvrcholil konflikt mezi mocí duchovní a světskou, mezi králem Václavem a Janem z Jenštejna. A jako bezohledný postup moci světské v tomto sporu byl možný právě jenom v době, kdy schisma papežské otřáslo fikcí o svrchovanosti moci duchovní, tak tento konflikt stupňoval u nás vlivy důsledků z tohoto názoru plynoucích, ukázal, že moc duchovní nesmí beztrestně povznášeti se na úkor světské, dotvrzoval téměř makavě, jak moc duchovní upadá, věnuje-li se jiným zájmům než vlastnímu úkolu. Hus sám již v mládí svém všimnul si, jak trpí zbožnost tím, že kněží, majíce mnoho úřadů a nemohouce proto žádného zastávati, ustanovují zástupce k jednotlivým svým funkcím,

kteří ovšem nedbali o ně příliš, řídíce se dle platu. Ale musil si všimnouti také jiných zjevů, čím dále patrnějších.

Všeobecné příčiny i následky pokleslosti mravní stávaly se také u nás platnějšími. Právě Jan z Jenštejna při svých přepiatých názorech o vyvýšenosti moci duchovní často neváhal chrániti i úplně zvrhlých jejích členů, kdežto zase jeho soukromá askese ve spolku s vytčenými názory bránila mu starati se o zachování kázně. Tak se stalo, že za tohoto arcibiskupa, jehož vláda byla zahájena památnou visitací arcijáhenskou (1379) a slibovala zlepšení, celkový stav mravní ještě více se zhoršil. Propast mezi duchovenstvem a lidem tím se prohloubila, a ještě více tím, že také tíha zevnějškovosti tlačila stále více. Obavy před domnělým kacířstvím rostou, omezování kazatelů se vzmáhá.

To nutilo hledati nové cesty z tohoto stavu. A upozornění na podobné cesty poskytovalo vnímavé duši již studium universitní. Nejrozšířenější tehdy učebnice theologická, knihy sentencí Petra Lombarda, ačkoli tvořila jeden ze sloupů scholastického nazírání církevního, svým ethicky založeným pojetím dogmatu, svým nadhazováním jiného řešení poměru milostí svátostních k moci a způsobilosti přisluhujícího kněze mohla ukazovati, zvláště v tehdejších poměrech mravní klesloti veliké části duchovenstva, východisko

z této nejistoty. A také jiná tehdejší studnice vědomostí, Dekret Gratianův, přispíval k tomu, podávaje doklady, že mnoho v církvi přinesl teprve historický vývoj. Hus ovšem obě tyto knihy znal, knihy sentencí později sám z povinnosti učitelské vykládal, byly mu — jako celému středověku — pramenem a sprostředkovatelem theologické učenosti velikých mužů. Nicméně jest více než pravděpodobné, že aspoň některé spisy Augustinovy, Řehořovy, Bernardovy i některých modernějších autorů také z vlastní četby znal. K tomu vedle celého současného stavu přispíval také moderní duch, který v době studií Husových ještě universitou vládl. Obrat byl již připraven, když přišel náraz druhého opposičního proudu universitního z ciziny, jímž obrat dovršen.

Učená opposice universitní měla v druhé polovici XIV. století dvě centra, starším byla universita Pařížská — z ní přišel dříve do Prahy opposiční proud pokrokového nominalismu, mladším stala se universita Oxfordská svým professorem Wyclifem a jeho pokrokovým realismem. Jest mylný názor, který někdy slyšíme, jako by Wyclif svým realismem stál mimo vývoj. Jeho přednost záležela právě v tom, že tmelem svého filosofického přesvědčení scelil jednotlivé prvky opposičního proudění v pevnou soustavu, jejíž účinky zejména v Čechách se objevily.

Prvním, kdo Čechy sblížil s Oxfordem, byl slavný scholastikus Pražský M. Vojtěch Raňkův, někdy sám žák university Pařížské a Oxfordské, potom zakladatel nadání pro Oxfordské studenty z Čech, což mu, jako celá jeho jiná činnost, pojišťuje důležité místo mezi předchůdci husitství.

Bylo by zajímavé stopovati, jak mezi mistry českého národa vyvinula se náklonnost k realismu již před Wyclifem; jisto jest, že právě tato stránka zjednala mu hned oblibu. Sám Hus vlastnoručně opisoval některé jeho traktáty filosofické (byly to snad sešity pro kolej — Wyclif tenkrát nebyl zakázán). Dříve než poznal Wyclifa, theologa, Hus dokončil svá studia na fakultě, 1393 stal se bakalářem svobodných umění, 1396 mistrem, někdy potom, nevíme kdy, bakalářem theologie. Míval-li ještě jako mladý bakalář a mistr zálibu ve věcech světských (ani tu jeho pozdější sebeobžaloby nesvědčí o nějakých výstřednostech), odložil ji úplně, když — snad r. 1401 — přijal svěcení kněžské, a poznav důležitost i zodpovědnost tohoto úřadu, věnoval se mu s plnou opravdovostí a nadšeným zápalem své ohnivé povahy. Nebylo jinak možno, než že úsilí jeho obrátilo se především k činnosti kazatelské.

V novější době šíří se mínění, že i toto přilnutí dlužno přičísti vlivu Wyclifovu, a vůbec mínění, jako by celé téměř vystupo-

vání Husovo bylo takořka napodobením Wyclifa. Hus ovšem sám se k Wyclifovi otevřeně zná, a kdyby ani toho nebylo, celé partie, které z děl Wyclifových do spisů svých přejímal (také to bylo tenkrát obecným zvykem), by to prozrazovaly. Vliv Wyclifův tedy nutno připouštěti — a vždy se tak dálo — nicméně, třeba nyní určitěji byl znám, nesmí býti přeceňován, zejména ne v naznačeném stupni. Tak jednoduchou formulkou nelze komplikovaných zjevů historických řešiti. Vždy musíme si položiti otázku, proč tento silný vliv Wyclifův byl možný. Nelze zde do podrobností poukazovati na vývoj u nás v lecčems podobný anglickému, nelze rozebírati příčin plynoucích z celkové situace tehdejší — (pokud nutno, stane se tak ještě). Ale, nelze-li snad přímo říci, že by vývoj u nás i bez Wyclifa byl dospěl tam, kam dospěl jeho spolupůsobením, jistě plným právem lze říci, že celé české hnutí náboženské již před poznáním Wyclifa ubíralo se směrem, jímž on působil, tak že potom názory Wyclifovy stávají se přirozeným doplňkem dosavadního vývoje, a právě proto nabývají takové síly. Bylo by zcela nehistorické chtít vystoupení Husovo vytrhovati z celého vývoje, odlučovati od činnosti jeho předchůdců. Právě přilnutím k Wyclifovi Hus hlásí se také k nim. Ve vývoji Husově jest Wyclif jen jedním článkem, nejdůležitějším

sice, ale časově posledním. V něm to, co dosud myslí Husovou i celého českého hnutí náboženského zmítalo, nenacházejíc určité formy, došlo jasného, přesného a přesvědčivého výrazu, nelze se proto diviti, že Hus neváhal Wyclifa následovati, ač ovšem ne nekriticky. Nejlépe lze říci, ač to zní absurdně, že Hus slovy Wyclifovými vyjadřoval myšlenky své. Následuje Wyclifa, nepřestával pokračovati na dráze v českém náboženském hnutí již dříve zahájené.

Bylo by možno souvislost Husovu se starším hnutím ukázati i na tom, jak četné otázky, které byly celou předcházející osvětnou činností university vzníceny, ho zajímají. Hned v prvním roce svého kněžství píše traktát o těle Kristově (ve svátosti), théma obecně tenkráte oblíbené, mezi jeho latinskými spisy uvádí se sestavení zpráv o životě Kristově a jeho umučení (Gesta Christi, Passio Christi), což bylo tenkráte tak moderní, že téměř každý z vynikajících pokrokových mistrů universitních podobnou práci psal. A není-li u těchto spisů autorství Husovo úplně bezpečně zjištěno, jest jistě zajímavé, že již jeho doba mohla mu je přičítati. Ale nejlépe jeví se to právě na Husově přilnutí k činnosti kazatelské.

Hus, jak řečeno, sám se hlásí k Wyclifovi. Přiznával prý často, že knihy Wyclifovy mu oči otevřely. Ale hlásí se také k jiným uči-

telům svým, v době tohoto přiznání již zemřelým, a není příčiny pokládati toto přiznání za méně cenné, i když snad nejsou mínění jenom jeho učitelé universitní v nejužším slova smyslu. A právě v řadě těchto mužů čteme jména kazatelů bezprostředně před Husem nejslavnějších, kteří kazatelskou náladu, vzbuzenou slavnými kazateli doby Karlovy, udržovali až do Husa. Není třeba ani upozorňovati, že protivníci, srovnávajíce kazatelskou činnost Husovu s Milíčovou, Waldhauserovou, Štěknovou, již tím indirektně určitou souvislost přiznávají, souvislost dokumentována jest již samotnou kaplí Betlémskou, v níž jest vtělena kazatelská nálada celé doby. Poznal-li Hus Wyclifa theologa až po svém vysvěcení na kněze nebo krátce před tím (věc není bezpečně vyšetřena), může býti lhostejno. Že kázání Husova již z prvního roku jeho kněžství (nejčastěji u sv. Michala na Starém městě konaná) kolovala v opisech, jistě může svědčiti, že jeho kazatelská činnost nebyla nepřipravená, náhle, uměle, novým vlivem vzniklá, a pro směr její jest jistě nejpříznačnější, že již r. 1402 vybrán byl za kazatele právě pro kapli Betlémskou.

Činnost kazatelská zjednávala Husovi lásku i obdiv v lidu (prospělo mu zvláště, že jeho výmluvnosti podařilo se r. 1404 loupežného rytíře Zoula přiměti k veřejnému pokání), činila ho jaksi vůdcem lidu již dříve, než mu vůdčí postavení připadlo také na universitě. Sice již dříve zastával Hus čestné úřady akademické, v půlletí od sv. Havla 1401 do sv. Jiří 1402 byl děkanem své fakulty, v roce, v němž došel kazatelství Betlémského, zvolen o sv. Havle za rektora university, a také v jiných funkcích býval zhusta zaměstnán. Ale když nový proud v universitě střetl se se starým, Hus se svým přítelem Štěpánem z Pálče, jehož přátelství nebylo naň bez vlivu, stojí sice v popředí, vlastním však vůdcem mistrů českých jeví se Stanislav ze Znojma, učitel Husův, jehož působení na svůj vývoj přiznával Hus i tehdy již, i později po znepřátelení. První toto střetnutí týkalo se Wyclifa, a došlo k němu v památné schůzi 28. května 1403, kdy universita v poradě o 45 artikulech Wyclifových, jež jí k posouzení předložila v době sedisvakance kapitula Pražská v sestavení slezského mistra Jana Hubnera, neuznavši artikule za bludné, zakázala přece je hlásati, tvrditi a učiti.

Než i v universitě činnost kazatelská stavěla Husa stále do popředí. Při slavnostních shromážděních university spatřujeme ho často jako slavnostního řečníka (1404, 1409, 1410 a j.), a pověst kazatelská spolu s neúhonným životem zjednala mu také úctu nového arcibiskupa Zbyňka z Hasenburka

(1403), který, veden jsa nejlepšími úmysly, vyžádal si od Husa upozornění na vady kněžstva, které by našel, a jemu i přátelům (Pálčovi, Štanislavovi) poskytoval možnosti, aby opravné své snahy mohli vyložiti na místě příslušném tím, že je ustanovoval za kazatele na synodách kněžských.

V době této shody s arcibiskupem Husovi a příteli jeho Stanislavovi ze Znojma dána také příležitost vystoupiti proti pověře a klamu, jakými v této době přílišné zevnějškovosti církevní dovedla zištnost vykořisťovat důvěry zbožného lidu. Byly to falešné zázraky s domnělou krví Kristovou, zjevující se ve Wilsnacku v Branibořích, které arcibiskup po nepříznivém dobrém zdání kommise, v níž oba mistři zasedali, pokusil se zastaviti. Oba přátelé věnovali této otázce také zvláštní traktáty latinské. Z jiné literární činnosti Husovy hlásí se asi do této doby kvasu některá česká zpracování latinských traktátů cizích (Výklad písniček Šalomúnových, O sedmi smrtelných hříších, Devět kusů zlatých, Zrcadlo hříšníka menší a j.) a latinské výklady universitní (výklady žalmů z r. 1403 a 1404, výklady epištol kanonických a ke Korintským, ač autorství Husovo musí tu býti teprve vyšetřeno).

Jestliže však tyto práce pohybují se ještě ve starém rámci scholastické učenosti a je-

nom z části (jazykem a blízkostí k cyklu augustinskému) prozrazují vliv moderní nálady, nový směr plnou silou vystupoval v jeho kázáních. Na kázáních k lidu (jest zachována celá řada sbírek i jednotlivých, jež vesměs čekají bližšího prozkoumání) Hus nevyhýbal se otázkám časovým, jež všecky stejně tísnily, na kázáních synodálních on i jeho přátelé usilovně upozorňovali a potírali to, co tížilo nejvíce — úpadek mravnosti ve veliké části duchovenstva. Arcibiskup Zbyněk, vždy ještě pln dobré vůle, schvaloval i veřejně tuto činnost Husovu, za to tím méně líbila se většině těch prelátů, kteří arcibiskupa obklopovali. Bylo by jistě nesprávné odsuzovati jako mravně kleslé všecky tyto vynikající hodnostáře duchovní, kteří pluli se souvěkým povrchním proudem. Ale nový směr v kázáních se hlásící vyrušoval je z dosavadního klidu. Vady veliké části kněžstva byly samy sebou dosti nápadné, jenom domnění o vyvýšenosti duchovenstva, které jednotlivci rozličnými výklady o povznešenosti své moci dovedli uměle rozmnožovati, chránilo dosavadní stav, nezdálo se radno toto domnění bořiti upozorňováním na ty nesčetné hříchy. Novota celého směru, jejíž původ v reakci proti církevnímu duchu se tušil, vzbuzovala podezření. Jméno Wyclifovo, v Anglii již odsouzené, podezření stupňovalo, i to, že mnozí mistři v zálibě k němu dávali, přílе-

žitost k zakročení. Z Čech vyšel prý popud k bulle papežské ze 24. června 1405, jíž arcibiskup varován před zmáháním bludů Wyclifových ve své dioecesi. Synoda kněžská r. 1406 přinesla následkem toho nařízení, jak má se věřiti o svátosti oltářní (proti Wyclifovi), a brzo potom celá řada lidí (mezi nimi spoluzakladatel Betléma Kříž kramář) vyšetřována o víře. Z mistrů zvláště Stanislav ze Znojma dal se zálibou k Wyclifovi svésti k souhlasu s jeho naukou o svátosti oltářní, jež se mu zdála přístupnější, a filosofickým realismem jsouc podepřena, realismu Stanislavovu lépe vyhovovala: že ve svátosti oltářní Kristus sice jest přítomen (realis praesentia), že však podstata chleba se nemění (remanentia panis, popírání transsubstanciace). Také Hus od protivníků často, i na koncilu ještě, z přilnutí k tomuto učení obviňován, vždy však odmítal, a v jeho spisech není po něm stopy. Stanislava ze Znojma sice přízeň arcibiskupova zachránila před dalším stíháním, ale již r. 1408 mladý M. Matěj z Knína byl nucen toto učení odvolati. A nyní také množí se stopy překákání v činnosti kazatelské. Případ Knínův dal arcibiskupovi podnět, aby si od mistrů českých — proti nim zejména obracelo se podezření z wyclifství — vyžádal nového dobrého zdání o artikulech Wyclifových. Schůze v domě „u černé růže" dne 20. května 1408

nevyzněla jistě dle přání Zbyňkova, zakazujíc hlásati články Wyclifovy toliko v jejich smyslech kacířských, bludných nebo pohoršlivých. Arcibiskup sice později prohlásil synodálně, že bludů v dioecesi nenalezl, ale před tím řádná synoda červnová opakovala někdejší nařízení, jak věřiti o svátosti oltářní, zakázala kázání proti kněžstvu a uložila majetníkům knih Wyclifových, aby je předložili k prozkoumání.

Nařízení tohoto uposlechli sice (až na 5 studentů) všickni, i Hus. Poněvadž však to, co se ukládalo věřiti o svátosti oltářní, nebylo přesné a mohlo vésti k omylům, uznal nyní Hus za nutné vystoupiti proti tomu zvláštním traktátem (De corpore Christi), a snad již také tenkrát (nebo o rok později) vyložil zvláštním traktátem latinským (De arguendo clero), proč a jakým způsobem jest dovoleno dotýkati se na kázání vad duchovenstva. Snad i tato okolnost dala podnět k tomu, že protivníci nového směru, vidouce poměr Husův k Zbyňkovi se kaliti, užili této chvíle k jeho úplnému zvrácení. Téhož roku 1408 podány první žalobní artikule na Husa, jejichž účelem bylo vylíčiti ho jako neposlušného a tím zbaviti ho přízně Zbyňkovy. Arcibiskupovi podobné žaloby byly přístupnější než theologické hádky, pro něž neměl ani vzdělání, ani porozumění. Účelu dosaženo; ač Hus se obhájil, bývalý poměr

k arcibiskupovi se více nevrátil. Zbyněk nastoupil nyní cestu, které se dotud byl vyhýbal, cestu nebezpečnou. Husovo úsilí bylo směru praktického, nedotýkalo se otázek dogmatických. Nyní přicházelo k místu, kde také jinde ovzduší tehdejší církve působilo takovým způsobem, že hnutí, které původně nebylo vlastně ani protikněžským, tím méně proticírkevním, musilo se státi nejen proti-klerikálním, ale i přímo proticírkevním. Přesvědčení o správnosti nastoupené cesty ukazovalo, že ti, kdo v ní brání, jsou v neprávu, vnucovalo boj proti nim, a boj ten musil vésti k pohyblivým hranicím kacířství, mimo půdu Římské církve, což tím spíše bylo usnadněno, že sám pojem církve vlivem daného stavu i působením Wyclifovým stal se pochybným.

Že poměr Husův k arcibiskupovi se změnil, bylo patrno již z toho, že od podzimu 1407 Hus nebyl již zván za kazatele synodálního. Toto poslední kázání je také tím zajímavé, že Hus v něm dotkl se otázky, jíž také snad v této nebo málo pozdější době ku přání jakéhos vladyky věnoval zvláštní český traktát O braní odúmrtí. Théma samo, všímajíc si zejména potřeb lidu, naznačuje velmi důležitý proces, který se mezi tím dovršil, splynutí universitního proudu reformního s náboženskou náladou lidovou, splynutí, jímž teprv náboženskému hnutí čes-

kému dostalo se jeho zvláštního rázu. Hlásí se v tom příčiny hospodářské i sociální, o jejichž vlivu na vývoj husitství bylo by dlouho a nesnadno vykládati, ale hlásí se také splývání momentu náboženského s národním.

Momentu národního nelze z dějin českých vylučovati, je v nich a velmi starý. Ale přece není radno jeho významu přeceňovati. Hybné idee každé doby nesmějí býti jinak posuzovány než z doby samé, a v tom smyslu nelze jinak než říci, že myšlenky národní v dnešním jejím významu celý střední a velmi dlouho ani nový věk nezná. Na horké půdě neustálého styku dvou národů, jakou byly Čechy od dob velmi dávných, vědomí národní arci velmi dávno již musilo se vyvinouti; nelze ovšem pochybovati, že vždy (i tam, kde se zdá být nejčistší) bylo prostoupeno také zájmy jinými, politickými, geografickými, stavovskými atd., a třeba vlivem vědomí národního křížení těchto zájmů se často nacionalisovalo, nelze přece jeho zájmového podkladu přehlížeti. Ovšem právě přítomná doba byla s to, aby starší zárodky vědomí národního osvěžila prvky novými.

Jestliže samo papežské schisma, trhajíc pouta universalismu, po celém světě pomáhalo buditi a osvěžovati individuální myšlenku národní, nemohly tímto proudem zůstati ušetřeny ani Čechy. Ale k tomu přistoupily udá-

losti jiné, které účinky těchto všeobecných vlivů ještě důrazněji zvyšovaly. Roku 1400 král Václav jednostranným aktem kurfirstské libovůle prohlášen za zbavena římské koruny. A jestliže již tato křivda učiněná oblíbenému králi dráždila jakožto urážka celému národu způsobená, rozdráždění tím více musilo býti stupňováno krutým vpádem vojsk německých do Čech a obležením Prahy. V tu chvíli Hus sám dal vzepiatému národnímu vědomí výraz ohnivými slovy, jaká z jeho úst slyšíme také jindy, kdy sběh událostí rozněcuje uvědomění národních protiv. Zdá se v tu chvíli, jako by moment národní vystupoval v plné své osobité a nezkalené síle, jako by pohlcoval všecky momenty ostatní. A přece i v tu chvíli nemá platnosti absolutní, není nesmíšen s momenty jinými. Sám moment národní nebyl by mohl husitství učiniti husitstvím, to mohlo se státi jenom splynutím jeho s prvky náboženskými.

Již to je karakteristické, že právě události, které přiváděly národní cítění k bodu varu, rozněcovaly také odpor proti moci duchovní, třeba z jiných příčin, než jaké ho podněcovaly obecně. K popuzení proti kněžstvu přispělo v lidu i to, že zástupcové hierarchie stávali proti oblíbenému (právem) králi Václavovi v době panských odbojů, ano, že stáli po boku nepřátel i v době německého obležení Prahy. Ale toto, lze říci, znárodňování hnutí náboženského dostavovalo se také jinými vlivy přirozeného vývoje.

Vědomí národní (v tom smyslu, jak naznačeno) jest tedy starší než hnutí náboženské, kteréž, vstupujíc do dějin českých jakožto výsledek internacionálních poměrů církevních, také internacionálně působilo. Waldhauser měl vliv předem na německé vrstvy obyvatelstva. Milíč vedle českých konal s úspěchem také pravidelná německá kázání, jako také německy kázala celá řada vynikajících mistrů cizích. To se potom změnilo. Pokrokoví mistři cizí během času většinou opustili universitu, stále více nabývali převahy ti, kteří byli poutáni ku Praze zájmy více méně hmotnými, spokojeni daným stavem církve, neteční k tomu, co vířilo duševním ovzduším. Od počátku 15. st. není v Praze, až na nepatrné výjimky, vynikajícího kazatele německého. Stojíme před zjevem, kde jednotlivé faktory historické navzájem se pronikají, měníce příčinu v účin, činíce z následku podnět. Nálada kazatelská nemizí, ale omezuje se stále více na vrstvy české. Živlu českému odtud dostává se vzpružení, ale on zase uznává a tím stupňuje horlivost kazatelů českých. Nebylo v tom z počátku pohnutek národních, ale přirozený tento vývoj sám je přinášel. Úspěchy českých kazatelů nelákaly německých měšťanů a mistrův, naopak naplňovaly je odporem i vůči

směru reformnímu vůbec. Ale tento odpor musil právě zase jenom síliti tento směr v lidu českém. Z týchž příčin, z nichž obyvatelstvo i mistři němečtí odcizovali se hnutí náboženskému, stávalo se hnutí samo národnějším.

A tento přirozený vývoj nezbytně musil posilovati také příčiny, které ležely hlouběji v podstatě hnutí. Reformní hnutí přes svůj mezinárodní ráz již tím, že mířilo proti universálnímu tlaku uniformující autority, přinášelo prvky národního probuzení. A jako jeho konečným (třeba neuvědomělým) účelem jest osvobození individua, tak nemohlo ani býti jinak, než že české probuzené vědomí národní musilo v něm najíti podporu. Odtud musil se stupňovati požadavek, že Čech má býti v Čechách prvním, jako Němec v Němcích, Francouz ve Francii. A v tom právě záleží význam husitství i činnosti Husovy: ne jenom ve zvýšeném vědomí národním, ne jenom v prohloubeném uvědomění náboženském, ale v tom, že hnutí národní stává se součástkou hnutí náboženského, že obě stránky nerozlučně splývají. A třeba se někdy zdálo, že vědomí národní, jindy že duch náboženský více proniká, nelze obojího oddělovati, jenom v jejich nerozlučném spojení leží podstata husitství i činnosti Husovy, jíž toto splynutí se vrcholí.

Konflikt propuká nejdříve tam, kde nad-

vláda cizinců tížila nejvíce, ve vlastních vrstvách vůdčích, na universitě. I zde se objevuje, jak sféra světových zájmů, zasahujíc do proudu dějin českých, vývoj urychlovala. Popud ke konfliktu a tím i příčina jeho rozřešení přišel zvenčí. Učený svět křesťanský, pobouřen pohoršlivým rozkolem papežským, po řadu let navrhoval cesty k docílení jednoty. Ale když žádná neposkytla východiště, z Francie vyšel návrh, aby o jednotu pokusil se obecný koncil svolaný do Pisy. Návrh nepřišel nepřipraven. Již dávno před schismatem hlasy, které volaly po opravě kleslých mravů v hlavě i v údech, — a mezi prvními zní tu hlas našeho Milíče — navrhovaly za prostředek obecný koncil. Nicméně byl to prostředek pro postavení církevní autority velmi povážlivý, a jenom ta okolnost, že schisma samo pomáhalo trhati svazky dosavadního názoru, vysvětluje, že nalezl přívržence.

Král Václav, jehož církevní politika bývá často neprávem křivě posuzována, ochotně souhlasil s návrhem, když mu z Francie podán, ale vyslovení souhlasu potkalo se s odporem arcibiskupa Zbyňka, jehož rádcové, běžným církevním názorem prodchnutí, tuto cestu měli za nebezpečnou. Protiváhou tohoto odporu měl býti souhlas university. Než universita sama se rozdvojila. Že mistři čeští, směru reformního a zásad Wyclifo-

vých se přidržující, souhlasili, nepřekvapuje, a odpor mistrů cizích potvrzuje jenom znovu, že byli v tu chvíli modernímu proudění cizí. Ale tu také silněji se přihlásil moment národní. S pokrokovými mistry českými stáli tu za jedno také ostatní mistři čeští, plující jinak v proudu církevnictví; český národ v universitě co jeden muž zasadil se o svržení německé nadvlády. Král Václav, jenž z obavy před novými rozepřemi této změně zprvu nepřál, podrážděn odporem cizích mistrů před francouzským poselstvím, vyhověl přání Čechů památným dekretem kutnohorským z 18. ledna 1409, propůjčiv národu českému v universitě tří hlasů.

Přičinění, aby obrat byl proveden, není u Husa snad nějakým kompromisem, nýbrž splývá v jedno s jeho reformním úsilím vůbec. Nicméně zdá se, že o docílení jednoty všech mistrů českých i o naklonění krále více než Hus přičinil se mladší jeho žák M. Jeronym, k podobnému podniku jistě způsobilejší. Arci, také Hus pracoval k tomu dle možnosti, pochválil potom dekret králův i na kázání i v universitním výkladu 4 knih sentencí, který tehdy dokončoval. A český národ v universitě vyslovil mu své uznání volbou za rektora, prvního dle nového řádu (1409).

Na universitě nyní, zejména po vystěhování cizích studentů a mistrů, nový proud

zvítězil, ale nezvítězil vůbec. Stál proti němu arcibiskup Zbyněk se svými rádci, jenž chtěl si vynutiti poslušnost obvyklými prostředky trestů církevních. Ale, dokud stál v odporu proti koncilu v Pise a papeži Alexandrovi V., tam zvolenému, jeho namáhání bylo bezvýsledné a zlomeno energickým zakročením královým. Jakmile však 2. září 1409 Zbyněk přiznal se k poslušenství Alexandra V., vítězství nového směru náboženského bylo novým nebezpečenstvím ohroženo.

Především mělo Husovi zabráněno býti v činnosti kazatelské. Již v žalobních artikulech, ze kterých měl se r. 1409 před inkvisitorem zodpovídati, děje se zmínka o tom, jakým právem káže. Poněvadž však Hus patrně i nyní dobře obstál, měla pomoci kurie. Již to, že Zbyněk přiznal se k Alexandrovi V., mohlo mu slibovati úspěch u kurie, nicméně veřejné mínění vypravovalo si, sotva neprávem, že preláti „kúpili draze" bullu z 20. prosince 1409, jíž zapovězena kázání v jiných kostelích než kathedrálních, kollegiátních, klášterních a farních, a znovu nařízeno prozkoumati knihy Wyclifovy. Bylo patrno, že běží o zamezení kázání Betlémských. Tohoto zákazu, nařízením božím odporného, Hus poslechnouti nemínil, a když Zbyněk na synodě znovu nařídil vydání knih Wyclifových a publikoval zápověď kázání, ohlásil Hus bouřlivou řečí k lidu odvolání k papeži a snažil

se pomocí královou zdržeti odsouzení Wyclifa. To však podařilo se mu jen na krátko. Dne 16. července 1410 knihy Wyclifovy v arcibiskupském dvoře slavnostně spáleny, a Zbyněk, ujev z Prahy, vyhlásil znovu na Husa klatbu.

Hus, odůvodniv již dříve zvláštním traktátem (De libris haereticorum legendis) potřebu všímati si i knih kacířských, s několika soudruhy zahájil slavnou několikadenní disputaci na obranu Wyclifa, v níž sám dne 27. července hájil Wyclifův spis o Trojici. Než ke kurii šly zatím nové žaloby, jichž následkem bylo vedle souhlasu s kroky arcibiskupovými také osobní předvolání Husa do Říma. Nepomohly ani přímluvy krále Václava a královny Žofie, jež horlivě se ujímala svého kaplana. Toliko doma moc králova ukázala se větší, než Zbyňkova. Když arcibiskup prohlásil stížení klatby na Husa a dostal se do sporu s králem o náhradu poškozeným majetníkům knih Wyclifových, při čemž zase chtěl si pomáhati tresty církevními, Václav ujal se věci energicky a donutil Zbyňka ke smíru s Husem. Obě strany měly se přičiniti o stavení žalob v Římě, jimiž celá země k rozmrzení královu byla podezřením z kacířství poskvrňována. Arcibiskup Zbyněk, nechtěje se tak pokořujícímu smíru podrobiti, nezdržel slova a z Čech zamířil o podporu ke králi Sigmundovi, zemřel však cestou v Prešpurce (20. září 1411).

V době nejprudších bojů těchto Husovi dostalo se posilnění dopisem starého spolupracovníka Wyclifova Richarda Wyche (psán 8. září 1410), který Hus radostně zodpověděl (v březnu 1411), a také jiní přívrženci Wyclifovi v Anglii ohlásili listy svými sympatie jeho českým ctitelům. Proto tím nemilejší musilo býti zklamání Husovo i jeho soudruhů, když, vyšedše pozdravit některé mistry z anglického poselstva do Prahy zavítavšího (1411) v domněnce, že setkají se s žáky Wyclifovými, nalezli jeho protivníky, z nichž přední John Stokes neváhal urážlivě se vysloviti o všech čtenářích Wyclifa. Husova latinská Replica contra Anglicum John Stokes jest literární památkou tohoto styku, družíc se k podobným polemickým pracím, jimiž Hus musil se brániti proti domácím protivníkům. Proti nejmenovanému protivníku, jenž Husa vinil, že poškozuje duchovenstvo, obrací se traktát Contra occultum adversarium (1411), tvrzení jakéhos kazatele Plzeňského, který (jako tenkrát mnozí, proti nimž Hus již dříve se stavěl) tvrdil, že kněz má moc každodenně (při mši) boha stvořovati, a jiné podobné výmysly kněžské vypínavosti vyvrací Replica contra Praedicatorem Plsnensem (1412).

Všecky tyto spisy zřetelně ukazují stále patrnější vzrůst obliby Wyclifovy i formální odvislosti od něho. Ale přibylo také příčin, které tento vzrůst činily nevyhnutelným.

IV.

Jestliže u těch, kdo v Čechách i jinde nesouhlasili kdysi s obesláním koncilu v Pise, byla příčinou nesouhlasu nedůvěra, zda koncil schisma ukončí, budoucí vývoj této nedůvěře přisvědčil. Dvojice neodstraněna, ke dvěma papežům přibyl třetí. A neblahé vlivy zmatků odtud plynoucích ještě stupňovány, když na místo záhy zesnulého Alexandra V. vstoupil Jan XXIII., obratný státník, ale nízkých vlastností, špinavé minulosti a pochybné pověsti. V Kostnici později proti němu sestavena řada žalob, jistě v značné části přehnaných, ale již to je karakteristické, že mohly býti napsány, že se jim mohlo věřiti. A věřilo se podobným pověstem již mnohem dříve a po celém světě.

Za těchto okolností nelze se diviti, bylo-li v Husovi utvrzeno přesvědčení, že není třeba věřiti v papeže (jak to formuloval v latinském traktátu De tribus dubiis 1412), nelze se diviti, že Jakoubek ze Stříbra, přítel Husův, uvažuje v duchu Milíčově a po vzoru Matěje z Janova stav souvěké církve, mohl na počátku r. 1412 prohlásiti, že na

trůně papežském sedí Antikrist. Vše ukazovalo, že poslušnost k takovéto hlavě církve jest již jenom zevní, že potřebí jen malého nárazu, aby vypuknul otevřený boj.

Náraz přišel v polovici r. 1412 v podobě bully, jíž Jan XXIII. hlásal kříž proti svému nepříteli králi Ladislavovi Neapolskému, udíleje odpustky každému, kdo by na válku přispěl. V theorii ovšem žádána také předepsaná zpověď, ale v praxi bylo příliš patrno, že běží v první řadě o peníze, a hlasatelé odpustků beze všeho ostychu hleděli si zasloužiti jména prodavačů odpustků. K tomuto veřejnému pohoršení Hus nemohl již mlčeti. Na 7. červen 1412 ohlásil disputaci o bulle papežově. Tato událost rozvedla ho s dosavadními přáteli Stanislavem ze Znojma a Štěpánem z Pálče, který jako děkan fakulty theologické chtěl disputaci překaziti. Když však se to nepodařilo, když naopak vystoupení Jeronymovo i Husovo (Questio de indulgentiis) mělo značný úspěch, když také jiná kázání Husova i jiných docházela obliby a sváděla k demonstracím, tak že 10. července 1412 došlo k popravě tří demonstrantů, profesoři theologie s Pálčem v čele v radnici Staroměstské na schůzi, jíž strana Husova se nezúčastnila, odsoudili 45 artikulů Wyclifových, a žádali krále o důraznější než dosud zakročení.

Husovi, který také jiným ještě traktátem

dokazoval nepřípustnost bully papežovy (Contra bullam papae), schůze na radnici dala vedle toho podnět k novému vystoupení. Koncipoval jakousi obranu (jest to základ později pro obranu v Kostnici připraveného spisu Ordo procedendi), v níž vytknul, kterých artikulů Wyclifových nemohl by odsouditi; některé pak z nich v nejbližší době hájil disputacemi akademickými. Z nich právě ten, který nejvíce bouřil krev, že totiž světští páni smějí nedbalému duchovenstvu odníti světské statky, jest jistě také podmíněn domácím vývojem poměrů patronátních v Čechách, jež přilnutí Husovo k Wyclifovi ještě lépe vysvětlují.

Pokus krále Václava smířiti obě sporné strany universitní (na Žebráce v červenci 1412) se nezdařil, a také v Praze nepřibylo klidu, když brzo potom došla nová rána od kurie. Tam proces Husův od svého zahájení vlekl se neustále, v poslední době však oživen najatým žalobníkem Michaelem de Causis, zpronevěřilým farářem Pražským, jemuž vystoupení Husovo proti odpustkům poskytlo vítané zbraně. Ač nedošel všeho, co navrhoval, přece aspoň tolik se stalo, že Hus jakožto neposlušný stižen klatbou papežskou, a kaple Betlémská měla býti zbořena.

Hus proti klatbě ohlásil odvolání ke Kristu (nebylo neobvyklé, to i přední zastanci svrchovanosti papežské připouštěli), chtěje tím

patrně udržeti si možnost dalších kázání. Když však někteří Němci Pražští patrně pod dojmem bully učinili útok na Betlém a hledali bezživotí Husova, odebral se z Prahy na Kozí u Tábora (v říjnu 1412). Trvale se potom do Prahy již nenavrátil, ale na kratší dobu navštívil Prahu před svým odjezdem do Kostnice několikrát, zejména byl zde od vánoc 1412 do velikonoc 1413, tedy také v době synody 6. února 1413, jež měla se pokusiti o srovnání.

Ale pokus se nezdařil, jako ani další jednání, o němž Hus zvídal z dopisů přátel, jmenovitě Křišťana z Prachatic a Jana Kardinála z Rejnštejna, kteří i před tím i potom listy svými ulehčovali mu samotu vyhnanství. Při zmíněném posledním jednání zástupci strany theologické vzbudili proti sobě hněv krále Václava, který nepovolnost potrestal vypovězením předních jejich vůdců, zvláště Štěpána z Pálče a Stanislava ze Znojma.

Jest jistě nápadno, proč se bývalé přátelství těchto mužů změnilo v tak urputné nepřátelství proti Husovi, a jest proto zapotřebí dotknouti se toho několika slovy, zvláště proto, že se tím naskytuje příležitost vysvětliti příčiny Husova následování Wyclifa i podstatu jeho nauky.

Mohli bychom se zastaviti již u otázky, jak bylo možno, aby tresty církevní, zejména

klatba, i papežská, již tak málo působila. Doby, kdy klatba papežská dovedla rozdrtiti protivníka, ovšem již dávno minuly, nicméně poklesnutí jejího významu v Čechách (ale také jinde) lze vysvětliti zvýšeným zneužíváním v době dvojice a trojice papežské, kdy jednotliví papežové nejslavnostnějším a nejhroznějším způsobem stíhali takto své protivníky. Než právě tato okolnost (jako již vůbec schisma samo) musila ve zbožné duši nábožensky naladěné vzbuditi pochybnost, která vlastně z těchto svářících a proklínajících se obediencí jest pravou církví Kristovou. Tlak formalismu a zevnějškovosti, který schismatem se nezmenšil, úpadek mravní, který jím stal se ještě patrnější, seslabovaly víru, že by pravou církví Kristovou mohla býti kterákoli z obediencí existujících. S druhé strany však důvěra v slova Kristova, že církve své neopustí, nutila pravou církev Kristovu hledati jinde. Z těchto úvah Matějovi z Janova vyplynula jeho definice církve jakožto společnosti svatých žijících i zemřelých, z těchto úvah vyplynula také definice Wyclifova. Matěj z Janova jest výmluvným důkazem, že také české hnutí náboženské hledalo východisko z této nejistoty, že ucelená a promyšlená soustava Wyclifova přistupovala k němu jakožto přirozený doplněk dosavadního vývoje. A přilnutí k Wyclifovi i v tom náladou doby bylo podporováno, že

z Wyclifa ozývá se v podstatě to, co řekl již Augustin.

A v tom jest také klíč k pochopení rozchodu Husova s jeho někdejšími přáteli. Hus neustále tvrdil o sobě, že od církve Kristovy nechce se uchýliti, a jistě z plného přesvědčení, ale ta církev, od níž se uchýliti nechce, není ta, co církví běžný názor nazývá, nýbrž jeho ideální církev. Oba jeho přátelé dlouho s ním na téže cestě kráčeli, až nyní, postaveni byvše před skutečný případ, zhrozili se konsekvencí své dosavadní theorie, zarazili se před konečnými výsledky tohoto názoru, snad také, jak Hus se domníval, zastrašeni nedávným svým zajetím u kurie v Bologni. A toto poznání přimělo je nejenom zaraziti se na dráze této, ale vzbudilo v nich i reakci proti celé vlastní minulosti. Nelze pochybovati, že také Hus byl si vědom těchto konsekvencí, jeho vlastní slova to potvrzují. V tom právě spočívá vrchol jeho mravního významu, tak blízký vrcholu jeho významu historického, že vytrval, že i v tu chvíli zůstal věren svému přesvědčení, které pokládal za lepší, a k němuž byl přiveden celou opravdovostí svých snah. I zde, jako v celé činnosti Husově, vidíme, že i tam, kde vědomě opouští půdu dogmatu církevního, činí tak pod tlakem svého mravně reformního úsilí, které nedalo jednati jinak, jako také celé jeho přilnutí

k Wyclifovi není svévolné, uměle vyvolané, nýbrž vyplývá nutně z celého daného stavu.

Církev Kristova, jak si ji Hus (po Wyclifovi) představoval, jest neviditelná společnost všech věřících k spasení předurčených (praedestinovaných), i zemřelých i žijících i budoucích. Jednotná páska praedestinace dodává jí všecky vlastnosti, jež pravá církev Kristova míti má, a právě přítomná doba dokazuje její pravost: jest to ideální jednota všech spravedlivých ku spasení předurčených, silná, jednotná, nedotčená schismatem, jejíž hlavou jest Kristus.

Ovšem spatřuje v tomto velikolepém pojímání církve východisko z dané tísně, záruku budoucího spasení, Hus nezříkal se viditelné církve zde na zemi, jak již sama jeho snaha o její reformu dokazuje, uznával ji za prostřednici všech prostředků milosti boží (svátosti a p.), ale nepřijímal ovšem běžných názorů o její organisaci. Hlavou pravé církve jest Kristus, nemůže jí býti papež, o němž nikdo nemůže věděti, je-li praedestinován. To plyne z celého pojetí církve, ale také zde doba přítomná názor takový usnadňovala. Hus příklady historickými i z doby přítomné ukazuje, že papeže není zapotřebí k zachování církve. Musil bych znovu upozorňovati na rozkladné vlivy schismatu, jež podobné názory učinily téměř nezbytnými, a jichž působení neodolaly ani kruhy

nejrůznější; nejlépe to dokazuje sám koncil Kostnický, který v době odsouzení Husova zasedal — bez papeže.

Papež jest jenom tenkrát náměstkem Kristovým, žije-li dle jeho předpisů. Odtud ovšem plyne právo kritiky, zamítání neomezené poslušnosti. Odpor proti tlaku autority, jenž celému světovému hnutí náboženskému dal podnět, nalézá zde plného výrazu. Poznati, žije-li papež dle vzoru Kristova, srovnávají-li se jeho rozkazy s předpisy Kristovými — a jenom takových třeba poslouchati, — jest možno pomocí písma, jež takto stává se předním pramenem víry (sv. otcové jen pokud mu neodporují). Ovšem i tu větu vyslovil Wyclif, než také zde jeho názory stýkají se s dosavadním vývojem českým (Milíč, Matěj z Janova, Štítný), který písmo nejvýše cenil, nacházeje právě v něm náhradu za neuspokojivou zevnějškovost ducha církevního.

Ale také všecky konsekvence tohoto názoru připravila již doba předcházející. Touha po vnitřní, opravdové zbožnosti, opřené o předpisy písma, musila vzbuditi, jak jinde uvedeno, otázku subjektivní kvalifikace, způsobilosti k určitému úřadu. Jestliže od konce 14. stol. množí se případy, kdy světská vrchnost, či lid sám trestal kněze ve hříchu dopadeného, nebo překážel mu hřešiti, může to dokazovati, jak celý vývoj bral se tím

směrem, jehož výsledkem byl názor Wyclifův od Husa přejatý, že žádný vládce světský ani duchovní není jím ve skutečnosti (co do zásluhy, quo ad meritum), trvá-li v těžkém hříchu, ač jím ovšem zůstává, co do úřadu (quo ad officium). A požadavek opravdového, vnitřního života křesťanského, jímž celé hnutí je prodchnuto, láme poněkud u Husa také hrot výčitce, že praedestinace vede k resignaci. Účelem člověka jest dojíti spasení, a účelu toho dosahují praedestinovaní vírou. Praedestinace jest ovšem čirým aktem milosti boží, ale člověk, ač nemá vlivu na svůj osud, není zbaven povinnosti žíti řádně dle předpisů písma a užívati všech prostředků, jimiž bůh milost uděluje, jako jsou na př. svátosti. Přirozeně tedy ten, kdo zde milost působí (hříchy odpouští, svátost oltářní posvěcuje atd.), jest bůh, nikoli kněz.

Tento názor, připravený již vzděláním Husovým, jest přejat z Wyclifa a usnadňoval boj proti některým arogantním tvrzením vypínavosti kněžské, ale jest také založen v přítomnosti, což právě činí Husa zde důslednějším. Jestliže potřebnost svátostí se připouští, byla by se při tehdejším kleslém stavu většiny duchovenstva musila vyvinouti úzkostlivá obava o platnost přijímaných svátostí, kdyby vše záleželo na stavu kněze. Hus, důsledněji k tomu hledě, nepřijal věty Wyclifovy, že kněz, setrvávající ve stavu hří-

chu, nepřisluhuje platně, věřil, že také hříšný kněz posvěcuje, ač ovšem sám na sobě tím ještě více hřeší.

Tyto názory (své i Wyclifovy) zejména o církvi Hus uložil ve velikých traktátech o církvi a proti všem i jednotlivým doktorům fakulty theologické ve formě namnoze polemické, obrácené proti návrhům a traktátům z doby jednání kolem synody (De ecclesia, Contra Páleč, Contra Stanislaum, Contra 8 doctores); sepsány byly asi v době druhého vzdálení z Prahy v dubnu až červenci 1413. Toto vzdálení dalo však také popud k účinnější české činnosti spisovatelské. Ke všem ostatním příčinám, o nichž již dříve byla řeč, přistupuje ještě jedna, která (vedle ostatních) vzbudila kdysi i literární činnost Štítného. Kazatelská nálada doby dochází tu výrazu. Nemaje příležitost stýkati se v první době po odchodu a již také krátce před odchodem z Prahy s lidem s kazatelny, Hus chtěl mu aspoň posloužiti písemným výkladem slova božího. Tato snaha diktovala některé jeho listy Pražanům, tak vznikl nejvýznamnější český spis Husův Výklad víry, desatera a páteře (před 11. list. 1412), Zrcadlo hříšníka větší (z Augustina, 1412), O poznání pravé cesty ku spasení (Dcerka, 1413), Provázek tříramenný (ač pochybno, zda česky), O manželství (konec 1413), O svatoku-

pectví, dokončený za návratu Husova v Praze 2. února 1413. Česká literární činnost opírala se již o zjednodušení pravopisu, jež Hus odůvodnil latinským traktátem (De orthographia), z této potřeby snad nedlouho před tím, snad již ve starší době vzniklým. V této době vznikl také latinský spis De sex erroribus, shrnující z části materiál později v díle o církvi užitý, jenž také pro širší poučení napsán v Betlémě na stěnách a obšírněji zpracován po česku (O šestibludích, dokončen 21. června 1413).

A z uvedených již důvodů Hus zredigoval nyní starší svá kázání ve svou Postillu, dokončenou 28. října 1413 na Kozím, kdež Hus, opustiv po druhém návratu Prahu, znovu došel útulku. V tu chvíli však Hus již po celém okolí zdejším horlivě kázal, nemoha již záhy po opuštění Prahy odolati své touze po kázání. Vyhledávaje četnější shromáždění lidu (při posvíceních atd.), záhy přilákal svým živým slovem stále četnější posluchačstvo, kterézto úspěchy ovšem podmíněny byly jistou praedisposicí lidu okolního. Jistě ne náhodou právě v těchto krajinách na samém počátku husitství výskytly se názory nejradikálnější.

Smrt jeho ochránce p. Jana z Ústí ukončila jeho působení v těchto končinách. Pobyv některý čas v Sezimově Ústí, kde 26. čer-

na 1414 dokončil své Jádro učení křesťanského, přijal pozvání p. Jindřicha Lefla z Lažan na jeho hrad Krakovec, v jehož okolí týmž směrem jako na jihu působil. Ještě jednou musil přibrousiti své péro k polemice proti knězi kuchmistrovi (1414), ale záhy potom zaměstnán byl zcela přípravami na koncil, za kterým účelem se asi navrátil do Prahy.

Král Sigmund, zvolen byv mezi tím (1410) za krále Římského, přiměl Jana XXIII. ku svolání obecného koncilu do Kostnice, a nabídl Husovi bezpečný glejt k tomuto shromáždění, což Hus ochotně přijal. Nelze pochybovati, že Hus spatřoval v glejtu to, čím skutečně byl, totiž plnou záruku bezpečného návratu, i kdyby byl odsouzen. Této možnosti Hus vůbec neočekával. Nebyla to touha po mučenictví — třeba tak stkvěle osvědčil, že ani smrti za své přesvědčení se neleká, — jež ho do Kostnice vedla, nýbrž šlechetná ctižádost obhájiti před světem toho, co za pravdu poznal, z hlubokého, opravdového zápalu plynoucí, a proto naivní důvěra, že se mu podaří přesvědčiti koncil, že nikoliv Hus, nýbrž Římská církev opustila šlépěje Kristovy a prvotní církve...

Z těchto důvodů nepřeje si, aby jeho pře novými otázkami byla komplikována, žádal před odchodem Jakoubka, aby se zahájením přijímání z kalicha posečkal do jeho návra-

tu, slibuje mu pak všecku pomoc. Dokončiv přípravy obran a řečí, jež před koncilem chtěl pronésti, opatřiv si vysvědčení o své dosavadní činnosti, dne 11. října 1414 nastoupil cestu do Kostnice, svou cestu poslední.

V.

Nepatrné tehdy městečko při březích jezera Bodamského upoutalo k sobě pozornost celého světa, jehož vynikající zástupce v nepřehledném počtu ve svých zdech shromáždilo rozřešit tři otázky: otázku jednoty (zvolení jednoho papeže), otázku víry, otázku mravů. Třeba udání počtu účastníků byla mnohdy přehnána, jistě na 80.000 lidí se tu vystřídalo, z nichž alespoň čtvrtina pobyla trvale. Zástupci — světští i duchovní — všech tří obediencí dosvědčovali, že otázka jednoty budí skutečný zájem, ohromné účastenství duchovenstva mohlo ukazovati zájem o věci víry, přítomnost nesčetných zástupců těch opovržených a přece vyhledávaných vrstev, jež měly sloužiti potřebě, pohodlí i rozkoši — rozličných řemeslníků, umělců, kejklířů a zvláště lehkých žen — dosvědčovala potřebu reformy mravů i obtíže jejího provedení. Nikdy před tím žádné město za Alpami neshromáždilo tak stkvělé i pestré společnosti, nikdy před tím nekráčely tak vedle sebe lesk, nádhera, rozkošnictví s vroucí zbožností i

askesí, opravdovost s lehkomyslností, jako v tomto shromáždění. Přítomnost papeže a krále, četných duchovních i světských hodnostářů i jejich družin, vše poskytovalo divadlo nevídané, a jeho stkvělý zevnějšek odvracel často pozornost shromáždění od vážného úkolu, kterého se podjalo. Do tohoto bujného a pestrého sboru dne 3. listopadu v průvodu dvou českých pánů přijel chudý kazatel betlémský M. Jan Hus, naplněný touhou viděti opravu církve proveden a stižený podezřením kacířství. Ubytoval se v ulici sv. Pavla u vdovy Fidy.

Nebylo divu, že příchod jeho nevzbudil pozornosti. Jeho záležitost zůstala episodou, jež získala povšimnutí stkvělého shromáždění jen tam, kde se stýkala s jeho vlastními úkoly, a vzbudila větší pozornost teprve tenkrát, když došla svého vyvrcholení. Styk záležitosti Husovy se širšími úkoly koncilu stihl Husa nepříznivě již v prvním měsíci jeho pobytu. Ač bez glejtu přišel — byl mu teprve v Kostnici dodán, — Hus nepotkal se nejprve s překážkami, mohl navštěvovati kostely i doma bohoslužby konati. V té době také schválil latinským traktátem přijímání pod obojí, které zatím Jakoubek v Čechách zahájil. Úsilí českých nepřátel, Michala de Causis a Štěpána z Pálče, upozorniti na jeho kacířství nemělo hned výsledku. Teprve pokus papežův odvrátiti pozornost koncilu od otázky

jednoty k méně nebezpečné otázce víry, a horlivost některých kardinálů způsobila 23. listopadu zatčení Husovo. V žaláři u dominikánů Hus onemocněl, a také když mu po příchodu Sigmundově (25. pros.) vykázáno vězení jiné, nemoc dostavila se znovu. Bez ohledu na to byl Hus i v nemoci obtěžován výslechy a výpověďmi svědků, jak bylo při soudech kacířských zvykem. Sigmund přijel s úmyslem zjednati svému glejtu platnosti, ale v této své snaze narazil na odpor koncilu, jenž do svého práva souditi kacíře nechtěl si dát vsahovati. Odpor Sigmundův zlomen pohrůžkou o rozbití koncilu. Podruhé styk záležitosti Husovy se širšími úkoly koncilu osvědčil se nepříznivě. Sigmund konečně obětoval Husa, slíbil koncilu nepřekážeti, a zůstávaje tomuto slibu věrnější, nežli slovu danému Husovi, ponechal Husa v moci koncilu i tenkráte, když po útěku papežově (20. března 1415) mohl otevříti dvéře jeho žaláře. Ani nyní episoda Husova nebudila ještě pozornost jinou, než ledabylou. Vynikající účastník a spoluředitel koncilu věnuje jí jen nedbalou poznámku o vyšetřování jakéhosi českého kacíře zvaného Hus. Trudný pobyt v žaláři zpříjemněn Husovi návštěvou starého přítele Křišťana z Prachatic i listy přátel, kteří získali penězi žalářníky; nabyv úcty i těchto žalářníků, dílem k jejich žádosti, dílem i pro přátele napsal Hus ve

vězení také několik drobnějších traktátů latinských. Ale ani této útěchy nebylo na dlouho přáno. Po útěku papežově převezen do Gotlieb. Spoután na nohou a v noci i na rukou, strávil tu Hus více než dva měsíce, znovu schvácen nemocí, znovu obtěžován výslechy soudců i svědků.

Svědčí to jistě o tom, že glejt měl původně mnohem širší platnost, i o vlivu Sigmundově na koncil, bylo-li i nyní ještě lze vymoci Husovi proti všemu zvyku soudů kacířských, úplně tajných, veřejné slyšení, od něhož Hus tolik očekával. Ale kdo věděl, že koncil mezitím již schválil odsouzení knih Wyclifových, mohl souditi, že i tato naděje Husova bude zklamána. A přesvědčil se o tom dosti záhy Hus sám.

Počátkem června Hus převezen z Gotlieb do kláštera františkánského, kde koncil konal slavnostní shromáždění. Tím znovu dána možnost písemného styku s přáteli. Ještě po slyšení 5. června, ač veškerá vášeň účastníků koncilu již tenkrát byla patrna, Hus neztrácel zcela naděje, těšil se, že aspoň dva žalobní artikule vyvrátil. A přece již toto slyšení bylo důkazem, že koncil jinak než Sigmund i Hus představoval si slyšení, míně zde za nepřítomnosti Husovy přečísti žalobu a jemu oznámiti jen odsouzení. Ještě jednou vliv Sigmundův pomohl tu Husovi k slyšení skutečnému, ač rozhněvaní čle-

nové koncilu sotva ho ke slovu připustili. Bouřlivé jednání odloženo k 7. červnu, kdy v něm ještě bouřlivěji a urputněji proti Husovi pokračováno, až mu to vynutilo poznámku: „Myslil jsem, že jest v tomto shromáždění více slušnosti, zbožnosti a kázně." K zakročení Sigmundovu zjednáno potom ticho, ale v něm jenom tím jasněji bylo slyšeti důraz, který koncil klade na slovo poslušnost, a také Sigmund připojil k tomu své napomenutí, chtěje se dosud (ve smyslu glejtu, k němuž se přiznal) přičiniti o příznivé vyrovnání. Přízeň jeho podlomilo slyšení dne následujícího úplně, jednak přiznáním Husovým k artikulu, že hříšný vládce jím přestává býti, jednak Husovým odmítnutím nabízeného odvolání, které Husovi bylo nemožné. V tu chvíli, když Husovi na cestě do vězení Jan z Chlumu stisknul pravici, král Sigmund stranou domlouval kardinálům, aby života Husova nešetřili...

Artikule ze spisů Husových vytažené i od svědků přednesené byly z části skutečně nesprávně podány, a slouží koncilu ke cti, že v konečném odsouzení aspoň některé z podobných artikulů vypustil. Zbyly sice ještě některé nepravdivé, jichž Hus ovšem odvolati nemohl, ale byla také většina takových, k nimž Hus se znal, a jež by byly stačily k odsouzení za kacíře. Ale v tom význam smrti Husovy neleží, ani ne jenom v tom,

že koncil žádal bezvýjimečné odvolání všech, ať se k nim Hus znal čili nic.

Dříve než Hus, vzal z rukou koncilu svůj osud Jan XXIII. Tou dobou byl již sesazen, a koncil zaujal jeho místo, prohlásiv sebe za svrchovanou autoritu ve věcech víry. A že z rukou této autority v tu chvíli, kdy za nejvyšší se prohlašuje, Hus nepřijal svého života za cenu odvolání, že ani této autority nechtěl slepě býti poslušen, žádaje poučení, v tom tkví historický význam smrti Husovy. Jest něco nekonečně velebného již v tom faktu, že Hus za cenu života, jež mu nad to glejtem byla zaručena, neobětoval svého přesvědčení, které pokládal za lepší, a také faktum to samo zjednalo mu obdiv současníků i takových, kteří ani jména jeho neznali. Ale že faktum toto pojí se k okolnostem tak význačným, to staví Husovi trvalý pomník v historii, pomník, který není dílem těchto okolností, nýbrž dílem jeho vlastním. Z hranice Husovy vyšlehují jiskry nové doby...

Zní to skoro ironicky, bývá-li poslední setkání Husovo s koncilem dne 6. července 1415 nazýváno slyšením; bylo to slyšení takové, jak si je koncil původně představoval. Přečten rozsudek i s některými nesprávnými obviněními, jež vzbudila hlasitý odpor Husův, Hus zbaven pak důstojnosti kněžské a s posměšnou korunou nesoucí nápis: „Toť

jest arcikacíř“ odevzdán rameni světskému. Nedaleko města, obličejem k západu obrácen, vzdálen své vlasti, k níž tak lnul, ale sílen svojí pravdou, již nade vše miloval, s hrdinskou myslí díval se smrti do očí, zpívaje nábožné písně, až dým a oheň udusily jeho hlas i život.